

WOLFGANG STEINITZ,
OSTJAKOLOGISCHE ARBEITEN,
Band I, Ostjakische Volksdichtung und
Erzählungen aus zwei Dialekten-
-Texte, für die Herausgabe
wissenschaftlich bearbeitet von GERT
SAUER, Akadémiai Kiadó, Budapest,
1975, 468 str.

WOLFGANG STEINITZ,
OSTJAKOLOGISCHE ARBEITEN,
Band II, Ostjakische Volksdichtung
und Erzählungen aus zwei Dialekten
— Kommentare, für die Herausgabe
wissenschaftlich bearbeitet von GERT
SAUER und BRIGITTE SCHULZE,
Akadémiai Kiadó, Budapest 1976,
320 str.

Pred nama su prva dva dijela impo-
 zantnog rada poznatog folklorista i fi-
 lologa fino-ugrista pokojnog Wolfgan-
 ga Steinitz. Ove dvije tiskane knjige
 obrađuju ostjačku usmenu književnost.
 U prvom su dijelu objavljeni tekstovi
 (uredio G. Sauer), a u drugom su ko-
 mentari tekstova (uredili G. Sauer i B.
 Schulze). Najavljeni treći i četvrti dio
 obuhvatit će tekstove iz Steinitzove os-
 tavštine te jezikoslovne i etnografske
 priloge. Treba napomenuti da su ova
 dva tiskana izdanja u stvari ponovlje-
 na izdanja Steinitzovih radova koji su
 se zbog ratne situacije 1939—1941. po-
 javili u skromnoj tiraži i nestali čak
 i s polica antikvarnica.

Nekrolog, ili bolje reći topla prijateljska riječ Romana Jakobsona upoz-
 naje nas sa Steinitzom, nepokolebljivim
 borcem i istraživačem, čiji je entuzijazam često bodrio i Jakobsona. Poslije rata Steinitz je žustro podgri-
 javao interdisciplinarni rad njemačkih, mađarskih, sovjetskih i finskih znan-
 stvenika. Nije dospio spremi svoja
 djela za tisak, ali se predana ekipa s
 kojom je za života radio prihvatila
 ovog opsežnog posla.

Materijal koji Steinitz donosi bit će
 podjednako zanimljiv i etnologu i ling-
 vistu. (Pod pretpostavkom, naravno, da
 ga znanstveni interes privlači tom sje-
 vernom narodu). Autor upoznaje znan-
 stvenu javnost prvi put s dva ostjačka
 dijalekta (sinja i šerklarski). Tekstove
 je preveo i pridodao im gramatički
 uvod (napose je iscrpan fonetički dio).

Etnografski dio posvećen je uglavnom
 folkloru — autor između ostalog go-
 vori o metrici ostjačkih i vogulskih
 pjesama, o njihovu paralelizmu, o stil-
 skim značajkama teksta te o njegovoj
 transkripciji.

U drugom dijelu autor objavljuje
 komentare tekstova — materijal koji
 nije namijenjen samo fino-ugristima.
 Komentari su zaista napravljeni s iz-
 vanrednom znanstvenom spremom i
 preciznošću. Svaki pojedini komentar
 je monografija o usmenom djelu: či-
 talac dobiva podatke o kazivaču, nje-
 govu stilu, pripovjedačkoj situaciji, sva-
 ki nepoznati ili manje poznati etno-
 grafski elemenat je objašnjen a pro-
 tumačena su i filološki ili etimološki
 »teška« mjestu u tekstu. Na kraju au-
 tor donosi i digresije o varijantama,
 tipologiji predaja.

Steinitz je svojevremeno bio zaista
 svestran istraživač: u zbirku je uvr-
 stio i svoje melografske zapise ostjačkih
 pjesama i nekoliko fotografija.

Ovaj nadasve pedantan rad objavio
 je »Akadémiai Kiadó« iz Budimpešte
 u suradnji s Akademijom znanosti Nje-
 mačke Demokratske Republike u Ber-
 linu.

Nives RITIG-BELJAK

MÄRCHEN AUS DEM PANDSCHAB,
Aus dem Punjabi übersetzt und
herausgegeben von HELMTRAUT
SHEIKH-DILTHEY, Eugen Diederichs
Verlag, Düsseldorf-Köln 1976, 280 str.

Književnost Pandaba tijekom je sto-
 ljeća bila otvorena različitim utjecaji-
 ma upravo zbog geografskog položaja
 područja na kojem je nastajala. Pan-
 dab — Petoriječje, iranizirani je oblik
 sanskrtke riječi pancapas, što
 znači »područje petorih voda«, pro-
 stor na kojem se sastaju rijeke Jhelum,
 Chenab, Ravi, Beas i Sutlej, a koji na
 sjeverozapadu graniči s Afganistanom,
 na jugozapadu sa stepom Radžasthana
 i na istoku s poljima Uttar Pradeša.

U toj dolini začeta je i najstarija svjetska civilizacija u IV. mil. pr. n. e., vezana za urbane sredine Harappa i Mohenjo-Dara. U II. mil. pr. n. e. ruše je prodori plemena Arijevaca, koji, mišajući se sa starosjedilačkim stanovništvom, unose u njihov način života mnoge od svojih vjerovanja i običaja. Nakon tog događaja ovdje su se smjenjivale vladavine različitih naroda — od Perzijanaca preko Aleksandra Makedonskog, dinastije Mauryja, skitske i kušanske vladavine do dinastije Gupta i Harše u 7. st., kojeg 712. g. smjenjuju Arapi pod vodstvom Mohameda bin Kasima i utemeljuje islam na tom području. U XI. st. Muslimani s Mahmudom od Ghazne dolaze ovamo i vladaju daljih 700 godina.

Tako su specifične okolnosti u historijskom razvoju uvjetovale postupno stapanje različitih plemena i nacionalnosti Petoriječja, što je rezultiralo i uspostavljanjem prve nacionalne države kojom upravlja k h a l s a — religiozna zajednica sikha s vladarom Raja Ranjit Singhom. Ta je vlast bila dovoljno jaka da u prvoj polovini 19. st. odbije Engleze, koji su ih nadvladali tek naknadno, zadobivši potporu nekolicine tamošnjih feudalaca. Oslobođenjem Indije Petoriječje je podijeljeno po religioznim principima, tako da područje s muslimanskim stanovništvom spada u Pakistan a hinduističko i sikh stanovništvo u Indiju. Unatoč takvoj podjeli stanovništvo je Petoriječja ostalo svjesno svoje pripadnosti zajedničkom kulturnom entitetu.

Pandapski jezik pripada grupi indoirijskih jezika, a srodan je zapadnom hindskom. Govori ga 90% stanovništva, dok se u intelektualnim krugovima još može čuti hindski i urdski. U svom govornom obliku razlikuje dva dijalekta — zapadni l a h n d a i istočni okolice gradova Lahore i Amritsar, koji donosi bogatu usmenu i pisanu književnu predaju.

Korijeni književnosti Petoriječja sežu duboko u prošlost a spominju se već kod grčkog historičara Arrianosa (97—175) u njegovoj knjizi **India**. Čak neka sanskrska i prakrtska djela potječu s ovog područja, primjerice epska poema **Brhatkatha**, koja do nas, međutim, dolazi u sanskrskom obliku; smatra se, pak, da je njezin izvornik

napisan jezikom paišaci, prethodnikom suvremenog pandapskog jezika.

Donedavna se književnosti toga područja nije pridavalo naročito značenje, a njenim se prvencem smatralo sveto djelo sikha **Adi Granth** (Prva knjiga). Još u 19. st. bilo je onih koji su poput Madana Gopala pitali: »Postoji li takva književnost koja bi se mogla nazvati pandapskom«?

Na to pitanje danas bez sumnje valja odgovoriti potvrdno i pri istraživanju prvih početaka te književnosti pogled usmjeriti u duboku prošlost. Njene žive slike uspjele su se zadržati zahvaljujući narodnoj tradiciji vezanoj uz ep i predaje o Rajahu Rasaluu. I kao što je čest slučaj u predajama, istinska slika Rasaluova je izgubljena, ali karakter stvoren imaginacijom naroda samo personificira njihov odnos spram njega kao historijske osobe. Životnost tih predaja očituje se u mnogostrukosti kojom je prikazana ličnost Rasaluova; jednom se on pojavljuje kao vragoljast mladić, jednom kao nježan sin ili ljubavnik. Njegova se ličnost gradi postupno, uvijek sa svrhom borbe za ono Pravedno.

Gotovo svi glavni žanrovi te književnosti u svom prvotnom liku sadržani su u tim pričama i na njihovu izvoru nastaju. Narod saživljen s prirodom koja ga okružuje stvara i poseban poetski jezik a kroz pjesme i priče zrcali sliku svog života i harmonije sa svijetom prirode.

Pod utjecajem svakodnevlja razvio se tako oblik lirske poezije pod imenom b a r a h m a h — 12 mjeseci, gdje svaki mjesec i dan u njemu nose u sebi jednu cjelinu, vrijednu da preko poezije postane besmrtno. Svrha je takve poezije bila da ritmičnošću svojga govora pobuđuje u čitaoca ili slušaoca određeno emotivno stanje obilježeno riječju r a s a.

Padom Haršine dinastije u Indiji u 7. st. dolazi do različitih društvenih poremećaja. Oni su se u književnosti odrazili u pokretu n a t h, koji je u sebi nastojao sintetizirati elemente hinduizma i budizma. U osnovi nošen racionalnim pristupom svemu postojećem, taj je pokret ostao u granicama individualnog napora svakog pojedinca u odnosu na njegova oslobođenje razumskom spoznajom o svijetu i odvraćenošću od njega. To je učenje uteme-

ljo Gorakhnath 809. g., a u književnosti su se te ideje sačuvale na jeziku s a d h b h a š a.

Nasuprot tome, oblik epske, ratničke pjesme vara izražava težnje aristokratskih, tj. feudalnih slojeva, no ipak je utemeljen na narodnim i mitskim pričama. Odlučan utjecaj na književnost Petoriječja izvršili su, svakako, muslimani, upoznavši taj kraj s imenima Rudakija, Birunija i Firdawsija. Nakon uspostave delhijskog sultanata u 13. st. pjesnici ponovo pokušavaju individualnim naporom izbjeći mačnu egzistencijalnu situaciju. Tako nastaje muslimansko-hindska sinteza u poeziji pod utjecajem pokreta bhakti i sufizma. Ta je poezija pisana jezikom m u l t a n i — literarni oblik srednjovjekovnog pandapskog jezika, a uči oslobođanju od iluzornosti svijeta, nužnosti poistovećivanja s božanskom prirodom pošto duša prođe različitim stupnjevima duhovnih hijerarhija.

Priče, međutim, sabrane u ovoj knjizi temelje se na živoj tradiciji koja je i u temelju pokreta nath i vara, a i ove bhakti-sufističko sintetičke poezije.

Sama zbirka, pak, koju prikazujemo obuhvaća još neobjavljene priče: snimili su ih Salim Akhtar među pandapskim stanovništvom u Engleskoj (u razdoblju od 1973. do 1975. g.), zatim Aziza Begum u pakistanskom dijelu Petoriječja (između 1970. i 1975. g.) te Munir Sheikh po selima Petoriječja i Helmtraut Sheikh-Dilthey u Keniji (između 1968. i 1975. g.).

Knjiga donosi 89 priča, od kojih 47 potječu iz samog Petoriječja, 27 iz Kenije u istočnoj Africi i 15 iz Engleske.

U njima se zrcali život kakav se dan za danom odvija u svijetu muškaraca pri radu na polju i u svijetu žena pri obavljanju svih kućnih poslova, spominju se sastajališta muslimana kod džamije ili hindskog stanovništva kod zdenca nasred sela, gdje se prepričavaju sve novosti i događaji u selu. U svim je pričama vrlo prisutan religiozni svjetonazor, koji svjedoči o još danas vrlo snažnim utjecajima prastare tradicije.

Ideja a h i m s e — nenasilja kako spram ljudi tako i spram životinja — progovara u priči br. 24, kada fakir vidjevši bespomoćnog miša osjeti samilost i stavi ga u svoj šal moleći bo-

ga da to jadno biće pretvori u dijete. Zanimljiv je tok priče, iz kojega se vidi kako su sve pretvorbe trenutne, i unatoč želji fakirovoj djevojčica mora ponovo postati mišem nuždom vlastite prirode.

Naime, u vrijeme udaje ona je poželjela onoga tko je naj snažniji u svijetu, a to je Sunce. Sunce, međutim, odvraća da su oblaci moćniji od njega jer ga zastiru i čine nevidljivim. Fakir uputi svoju molbu oblacima, a oni mu kazuju da je od njih moćniji vjetar koji ih tamo-amo nosi. Vjetar ga šalje planini koja umije odolijevati njegovim naletima i od njega je moćnija. Na kraju se pokaže kako ni planine nisu najmoćnije jer miševi koji kroz nju buše svoje prolaze uspijevaju da je razore. Tako na kraju djevojčica odluči da se uda za miša, a fakir ponovo moli boga da joj podari mišje obličje.

Nerijetko susrećemo i motiv smrti koja odnosi ljudske živote prema vlastitom nahodanju i uzimajući različite oblike, a čovjek nije u stanju da joj prepozna putove ili da je u njezinoj nakani bilo potakne ili spriječi. U priči br. 51 starac koji umoran od života priželjkuje smrt susreće je u liku sje-dobradog starca kako ga upozorava: »Tvoja mjera još dugo vrijeme neće biti ispunjena i još mnogo puta valja ti osjetiti zamor.«

Isposništvo kao jedna od važnih etapa u životu svakog pravovjernog hindua opisuje se s naklonošću, kad isposnici pomažu ljudima pri rješavanju životnih tegoba, kao npr. u priči br. 3, gdje kralj, očajan što nema nasljednika, odlazi u šumu da bi prozreo tajne rađanja i susreće isposnike, koji mu savjetuje da svojoj ženi ponudi mangov plod, od kojeg će sigurno zatrudnjeti, ali i s podsmijehom, prepoznavajući u isposnicima puke lijenčine.

Obitelj kao temeljna jedinica društva poznaje i poligamijske odnose, spomenute u pričama br. 4, 8, 11. U priči **Bulbul**, koja nosi naslov po imenu najmlađe kraljeve žene, preostale kraljeve žene, ljubomorne na njezinu dobrotu i ljepotu, smišljaju načine kako da je liše kraljeve naklonosti, pri čemu načas i uspijevaju, ali se ona na kraju ipak izdiže u svojoj istini kao moćnija od njih. Važnim događajem u životu smatra se sklapanje braka, či-

ju realnu sliku susrećemo u pričama br. 61 i 84. Mudra drvosječina kći uspjela je smisliti lukavstvo o beskrajnoj priči, kojom je mladog kraljevića držala u neprestanoj neizvjesnosti dok on nije odlučio da je uzme za ženu. Pri sklapanju braka za ženu je od osnovnog značenja nakit, jer bez njega ona gotovo i nema vrijednosti (vidi priče br. 1 i 60).

Poput svadbe važna je i svetkovina u čast mrtvih, pri kojoj muslimani leš pokapaju a hindui pale. Unutar priče (br. 81) o spletkama dvaju trgovaca musliman Kanazra i hindu Azra prividno se daju »zakopati«, tj. »spaliti«, samo da bi se domogli željenog novca.

Ni svijet demona, vila i džinova nije stran ljudima ovog područja. On je živ, bilo da se ti demoni pojavljuju kao dobri (br. 6, 7) ili loši (br. 13), ili personificirani kao zlo u liku vraga u priči br. 67. Ljudi se s njima ili bore ili od njih očekuju pomoć zamišljajući ih u ljudskim ili životinjskim oblicima (br. 4, 9, 14). Upravo se u likovima životinja ogleda podudarnost ovih priča s arapskim i perzijskim izvorima (br. 49).

Priče sakupljene u ovoj knjizi potječu uglavnom od osoba koje su ih čule od svojih roditelja ili djedova a nastavile ih pričati oko ognjišta sakupljenim ukućanima za vrijeme zimskih večeri. U Keniji i Engleskoj poticaj za pričanje sasvim je drugačiji. Ljudi se sakupe da bi pričali o davnim vremenima i evocirali uspomene na događaje i dane provedene u domovini. Kazivači pripadaju ma hom starijoj generaciji, različitih su zanimanja a svaki je završio barem osnovnu školu.

Najzanimljivija među kazivačicama bila je Rabia Bibi, stara 84 godine, iz sela Alipur, nadaleko poznata po svojem umijeću pripovijedanja i po duhovitosti. Od nje potječu priče br. 16, 21, 28, 33, 61, 67, 81, 82. Hakim Nizam Deen, star 85 godina, iz sela Kiladisingh, ispričao je priče br. 3, 5, 8, 22, 75, 86. Jedna od mlađih kazivačica bila je Tahira Shameem iz Akalgarha, i od nje su zabilježene priče br. 30, 39, 56, 59. U Keniji zabilježene priče potječu od Farmana Alija (br. 13, 37, 48, 49, 72). U Londonu je priče kazivao Salim Akthar (br. 31, 32, 42, 50, 73).

Priče su prevedene tako da bi se u njima bar donekle stekao dojam usmenog izlaganja, a neke su riječi ostavljene kao u izvorniku radi stilističkog kolorita, naročito kada su se odnosile na neke činjenice iz svakodnevnog života.

Do sada najpoznatiju zbirku pripovijedaka s područja Petoriječja sakupila je Flora Steel za vrijeme svog boravka u Indiji u razdoblju od 1867. do 1887. godine.

Snježana ZORIĆ

JÁNOS HONTI, STUDIES IN ORAL EPIC TRADITION, Akadémiai Kiadó, Budapest 1975, 206 str.

Izdavač Akadémiai Kiadó iz Budimpešte objavio je u engleskom prijevodu knjigu studija i članaka pod naslovom *Studies in oral epic tradition*, studije o usmenoj epskoj tradiciji. Autor je prerano preminuli mađarski folklorist i teoretičar János Honti (1910—1945). Riječ je o radovima nastalim u četvrti i prvim godinama pete decenije našeg stoljeća; no stavovi i metoda primijenjeni u tim radovima takvi su da bismo ih gotovo mogli prihvatiti kao nama suvremene — moramo se, dakle, složiti s izdavačevom tvrdnjom o velikom gubitku koji je autorom smrću zadesio mađarsku folkloristiku. Honti je za sobom ostavio, kako saznajemo iz predgovora, preko stotinu tiskanih radova, a to je zaista mnogo za tako kratku znanstvenu karijeru.

Prvi tekst u knjizi povećava je studija (72 strane) pod naslovom *The tale — its world (Priča — njezin svijet)*; u neku ruku to je temeljni rad ove knjige. Honti polazi od konstatacije da postoje dvije realnosti, praktična realnost i realnost priče. Ovu posljednju nije lako otkriti, a nalazimo je tamo gdje realnost praktičnog svijeta još nije prodrila (dječji svijet, selo). Dijete svoj praktični život ima u igri, a suprotnost tome nalazi u bajci. Seljak, ia-